

ТЕРЬОШКІНА

Анастасія Дмитрівна
anastasiya200040@yahoo.com

УДК 349.42(477)

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ АГРАРНОЇ БІРЖИ УКРАЇНИ

LEGAL STATUS OF THE AGRARIAN EXCHANGE OF UKRAINE

студентка, Національний
юридичний університет імені
Ярослава МудрогоDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.11\(2\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.11(2).7)

TEROSHKINA Anastasiia Dmytrivna – student, National Law University after Yaroslav the Wise

У поданій статті наведено та проаналізовано поняття Аграрної біржі з погляду вчених юридичної спільноти, а також законодавче визначення відповідного терміну. Особливу увагу приділено дослідженню нормативно-правових документів, що покликані регламентувати діяльність Аграрної біржі, для встановлення її правового становища. Також розкрито питання організаційно-правової форми та правовий статус майна Аграрної біржі. У силу наявності деякої схожості Аграрної та товарної бірж, наведено аналіз порівняння цих двох суб'єктів. Аналіз дав змогу віднайти принципові відмінності, що стосуються суб'єктів вповноважених на створення Аграрної біржі. Водночас у статті постає пропозиція стосовно необхідності створення суб'єкта аграрного ринку у такій організаційно-правовій формі, як невідприємницьке товариство. Що насамперед буде співвідноситись із правовим становищем майна, яким володіє Аграрна біржа.

* * *

В данной статье приведены и проанализированы понятие Аграрной биржи с точки зрения ученых юридического сообщества, а также законодательное определение соответствующего понятия. Особое внимание уделено исследованию нормативно-правовых документов, призванных регламентировать деятельность Аграрной биржи, для установления её правового статуса. Также раскрыты вопросы организационно-правовой формы и правового статуса имущества Аграрной биржи. В силу наличия некоторой схожести Аграрной и товарной бирж, приведен анализ сравнения этих двух субъектов.

* * *

In this paper presents and analyzes the concept of the Agrarian Exchange from the point of view of scientists of the economic and legal community, as well as the legislative definition of the corresponding concept. Particular attention is paid to the study of legal documents designed to regulate the activities of the Agrarian Exchange, to establish its legal status. The issues of organizational and legal form and legal status of the property of the Agrarian Exchange are also revealed. Due to some similarities between the Agrarian and Commodity Exchanges, an analysis of the comparison of these two entities is given. The analysis allowed finding fundamental differences concerning the subjects authorized to create the Agrarian Exchange. At the same time, the paper proposes the need to create a subject of the agricultural market in such an organizational and legal form as a non-profit company. First of all, it will be correlated with the legal status of the property owned by the Agrarian Exchange. The possibility of participation in the founding activities of the Agrarian Exchange of large agricultural producers is also considered. But only if the Agrarian Exchange operates in a certain organizational and legal form, which may allow such participation alongside government agencies. That is why, the right of operative management of property, which has the Agrarian Exchange, is decisive for the legislator in the possible choice of organizational and legal form of creation of this entity. That is why the paper is aimed at encouraging the need to adopt a new legislative act that will clearly provide the nuances of the creation, operation and termination of the Agrarian Exchange.

Ключові слова: товарні біржі, Аграрна біржа, організаційно-правова форма, оперативне управління, майно біржі, Аграрний фонд

Ключевые слова: товарные биржи, Аграрная биржа, организационно-правовая форма, оперативное управление, имущество биржи, Аграрный фонд

Key words: commodity exchanges, Agrarian Exchange, organizational and legal form, operational control, Agrarian Exchange property, Agrarian Fund

ВСТУП

Із розвитком ринкової економіки в Україні зменшився монопольний тиск, надмірний контроль та вплив держави на ринковому просторі збуту продукції, зокрема сільськогосподарської. Але постала й інша проблема у створенні оптимальної системи, яка б мала змогу забезпечити вільний рух товарів і послуг, «прозорість» ринку сільськогосподарської продукції, а також відсутність тіньові схеми ринкових транзакцій, цінової дискримінації та монопольного тиску. Для забезпечення ефективного виконання зазначених завдань були створені спеціальні організації, що об'єднують юридичних і фізичних осіб та мають на меті надання

послуг укладання біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, впорядкування та полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій, такими організаціями виступають товарні біржі [1].

Одним з видів товарних бірж є Аграрна біржа. Аграрна біржа як складовий елемент аграрного ринку має на меті розв'язання проблем, пов'язаних зі збутом сільськогосподарської продукції. Зі свого боку необхідним є розуміння того, що біржі повинні виконувати не тільки пасивну функцію товароруху, а й генерувати цінові сигнали як результат взаємодії попиту і пропозиції на певний вид сільськогосподарської про-

дукції.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження запропонованої теми застосовувались такі методи наукового пізнання: порівняльно-правовий аналіз (покладено в основу дослідження поняття Аграрної біржі, що його наведено законодавцем та науковою спільнотою), аналогія (застосовувався для співставлення таких суб'єктів як Аграрна і товарна біржі), функціонально-правовий (за його допомогою досліджувалися організаційно-правова форма аграрних бірж та статус майна), формально-логічний (використаний для роз'яснення деяких положень, що містяться в законодавчих актах).

Стан наукового дослідження

Вивченням правового становища та діяльності аграрних бірж на території України та поза її межами займаються провідні вчені наукової спільноти, серед них: О.Б. Булика, Р.М. Гладій, Р.П. Дудяк, Ю.М. Коваленко, І.М. Лаврів, О.В. Мороз, Л.О. Панькова, М.Ю. Покальчук, В.І. Семчик, В.П. Станіславський, Я.С. Янишина та ін.

Актуальність

Зважаючи на відсутність єдиного законодавчого акту, який регламентує процес створення, функціонування та припинення діяльності Аграрної біржі є необхідним дослідження правового становища Аграрної біржі. Поряд із цим постає не менш важливе питання визначення статусу зазначеного суб'єкта аграрного ринку. Актуальною виявляється пропозиція стосовно вдосконалення законодавства шляхом правильного визначення форми створення Аграрної біржі, що співвідноситься з правовим статусом її майна.

Попри те, що з початку незалежності України прийнято низку нормативних актів, які регулюють відносини у сфері реалізації сільськогосподарської продукції через біржовий ринок, залишається низка питань правового характеру, які є недостатньо розкритими.

Саме тому **МЕТОЮ** статті є дослідження поняття Аграрної біржі, що наведене законодавцем та запропоновано науковою спільнотою. Визначення організаційно-правової форми, статусу суб'єкта, що притаманні Аграрній біржі, а також дослідження законодавчих актів, що регулюють біржову діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до Указу Президента України від 06.06.2000 р. «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» головним елементом аграрного ринку є Аграрна біржа як спеціалізований вид товарної біржі [2].

Зі свого боку законодавче визначення терміну Аграрна біржа закріплене в Законі України від 03.12.2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства в Україні», відповідно аграрна біржа – це юридична особа, яка надає послуги суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) відносно сільськогосподарської продукції, товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення розрахунково-клірингової діяльності за ними [3].

З метою ефективного дослідження правового становища та особливостей функціонування Аграрної біржі, слід визначитись з поняттям Аграрна біржа. Так, на думку вчених Я.С. Янишина, О.Б. Булика, І.М. Лавріва, Аграрна біржа – це єдина державна товарна біржа в Україні, що впродовж останніх років займає провідні позиції з організації торгівлі сільськогосподарськими товарами в Україні [4, с. 48].

Тлумаченням поняття «Аграрна біржа» також займалася Л.О. Панькова, яка зазначає, що Аграрна біржа є невіддільним товариством, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і посередницьку діяльність та створює умови для укладення біржових договорів стосовно сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки і товарів, що забезпечують аграрне товаровиробництво, товарних деривативів, базовими активами яких є сільськогосподарська продукція [5].

Таким чином, під Аграрною біржею необхідно розуміти характерного суб'єкта, що бере участь на організованому аграрному ринку реалізації сільськогосподарської продукції у законодавчо визначеному порядку.

Вперше Аграрна біржа була створена у 2005 р. на підставі Постанови КМУ від 26 грудня 2005 р. «Про створення Аграрної біржі» [6]. З моменту створення Аграрна біржа забезпечила рівні умови для всіх учасників біржової торгівлі та сприяла розвитку ринку товарних деривативів, головним активом яких є сільськогосподарська продукція.

Діяльність біржової торгівлі в аграрному секторі економіки регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема ст.ст. 279-282 Господарського кодексу України (далі – ГКУ). Останнім передбачено, що біржа є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям [7].

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» зазначено, що Аграрна біржа створюється згідно із Законом України «Про товарну біржу», з урахуванням тих винятків, що містяться в положеннях такого законодавчого акту [3].

Як бачимо, єдиного закону, що мав би на меті регулювання функціонування та діяльності аграрних бірж на території України поки що не має, зі свого боку це зумовлює низку проблем відносно визначення правового становища Аграрної біржі.

Аграрна біржа, як попередньо було зазначено, створена на підставі положень закону України «Про товарну біржу», але вона має певні відмінності порівняно з товарною біржею. По-перше, це стосується організаційно-правової форми створення Аграрної біржі, яка є більш обмеженою на відміну від форм створення товарних бірж. По-друге, суб'єкт, що наділений повноваженнями заснування Аграрної біржі є чітко передбачений в декількох законодавчих актах, що регулюють її діяльність. По-третє, статус майна, що перебуває у користуванні цих двох суб'єктів, є зовсім різний.

Порівнюючи Аграрну та товарну біржі, зазначимо певні особливості їх взаємодії, що зі свого боку

стосується права Аграрної біржі надавати можливість на участь у біржовій торгівлі іншим товарним біржам, створеним згідно із Законом України «Про товарну біржу» за умови попередньої їх сертифікації стосовно стандартів продажу або поставки біржового товару відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України [3].

Не зважаючи на подібність мети створення Аграрної та товарної біржі, вони є досить різними за своєю правовою природою, зі свого боку це зумовлює інтерес до такого суб'єкта аграрного ринку сільськогосподарської продукції як Аграрна біржа.

Нині на законодавчому рівні відсутнє чітке визначення, в якій організаційно-правовій формі має бути створена Аграрна біржа. У Постанові КМУ «Про створення Аграрної біржі» передбачено, що вона є юридичною особою. Відповідно до ч. 1 ст. 83 Цивільного кодексу юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом [8]. Зважаючи на те, що Аграрна біржа є такою юридичною особою, що не має на меті одержання прибутку, для його подальшого розподілу між учасниками вона не може бути створена у будь-якій організаційно-правовій формі. Звертаючи увагу на положення, що міститься у п. 2 ч. 2 ст. 83 ЦК товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Тому у законодавстві повинно бути чітко передбачено організаційно-правову форму Аграрної біржі, що, на нашу думку, повинна створюватися як непідприємницьке товариство.

Досліджуючи організаційно-правову форму діяльності Аграрної біржі, окремої уваги потребує статус майна, що перебуває у віданні останньої. Законодавством передбачено, що майно Аграрної біржі належить їй на праві оперативного управління, на відміну від статусу майна товарної біржі, яке належить їй на праві приватної власності. Водночас право оперативного управління становить основу правового режиму майна так званих «державних юридичних осіб».

Правом оперативного управління згідно із ч. 1 ст. 137 Господарського кодексу України визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності.

Так, за ч. 3 ст. 76 ГКУ на праві оперативного управління майно закріплюється за казенним підприємством.

Згідно із ч. 2 ст. 73 ГКУ орган державної влади, до сфери управління якого входить державне казенне підприємство, є представником власника (тобто держави) і виконує його функції у межах, визначених ГКУ та іншими законодавчими актами.

Тобто за статусом майна Аграрні біржі повинні створюватися як казенні підприємства. Але, як правило, казенні підприємства створюються у галузях економіки, в яких за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів. Що по своїй суті суперечить меті створення Аграрної біржі, яка має забезпечувати вільний рух сільськогосподарських товарів та послуг, «прозорість» ринку сільськогосподарської продукції, а також цінової дискримінації та монопольного тиску.

Відповідно до норм законодавства засновником Аграрної біржі є Кабінет Міністрів України в особі Аграрного фонду. Згідно з Постановою КМУ від 6 липня 2005 р. № 543 «Про Аграрний фонд» Аграрний фонд є державною спеціалізованою бюджетною установою, уповноваженою реалізувати цінову політику в агропромисловому секторі економіки. Тобто виникає питання чи має право державна бюджетна установа самостійно бути засновником неприбуткового підприємства, такого як Аграрна біржа.

Всупереч характеру та меті створення Аграрної біржі, діяльність стосовно заснування такого суб'єкта покладається на КМУ, що зі свого боку делегує такі повноваження Аграрному фонду України. Тобто Аграрний фонд одноособово здійснює заснування Аграрної біржі. Адже основні принципи діяльності Біржі передбачають забезпечення рівноправності учасників біржових торгів, застосування вільних (ринкових) цін, а також публічне проведення біржових торгів без надмірного державного контролю над укладенням біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції. Задля уникнення процесу державної монополізації аграрного ринку збуту сільськогосподарської продукції та забезпечення якісного регулювання цінової політики у площині аграрного сектору економіки слід допустити до участі у створенні Аграрної біржі масштабних виробників сільськогосподарської продукції, які зі свого боку матимуть змогу брати участь у вирішенні питань біржової діяльності.

Але потребує додаткового зазначення, що можливість участі у засновницькій діяльності матимуть змогу сільськогосподарські товаровиробники тільки за умови функціонування Аграрної біржі у певній організаційно-правовій формі, яка може дозволити таку участь поряд із державною бюджетною установою – Аграрним фондом.

ВИСНОВКИ

На сьогодні аграрний біржовий ринок України як організований аграрний ринок пройшов довгий шлях становлення та реалізації, що характеризується недосконалістю нормативно-правової бази.

Позаяк продовольча безпека країни передусім залежить від повноцінного функціонування Аграрної біржі, яка насамперед полягає у прозорій реалізації сільськогосподарської продукції її виробником, що зі свого боку є забезпеченням доступності продовольства для споживача. Так, доступність забезпечується можливістю придбати товар за розумною ринковою ціною, яка відповідає якості та кількості товару. Підтримання попередньо зазначених вимог покладається на аграрні біржі, що контролюють відповідні ринкові процедури через законодавчі приписи.

Отже, як бачимо, Аграрна біржа є досить цінним суб'єктом аграрного ринку сільськогосподарської продукції, адже її метою є забезпечення рівних умов всіх учасників біржової торгівлі та сприяння розвитку ринку товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, а також надання послуг в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчення, впорядкування товарообігу та сприяння пов'язаних із ними торговельних операцій.

На нашу думку, запорукою зростання ефективності сільськогосподарських підприємств як основного товаровиробника є повноцінне функціонування аграрних бірж, яке можливо досягти за допомогою зведення законодавства до єдиного нормативно-правового акту, який би мав змогу всебічно регулювати діяльність аграрних бірж на території України. Також чітке визначення організаційно-правової форми, в якій має право бути створена Аграрна біржа.

Нині в Україні вже закладені певні правові основи біржової діяльності на аграрному ринку збуту сільськогосподарської продукції, але вони потребують вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 10. ст. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>
2. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: Указ Президента України від 06.06.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 23. ст. 931. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767/2000#Text>
3. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України від 03.12.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
4. Янишин Я., Булик О., Лаврів І. Функціонування аграрних бірж в Україні. *Аграрна економіка журнал*. 2014. № 3-4. С. 47–52.
5. Панькова Л.О. Правове регулювання діяльності аграрних бірж в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2005. 19 с.
6. Про створення Аграрної біржі: Постанова КМУ від 26.02.2005 №1285. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52. ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-%D0%BF#Text>
7. Господарський кодекс України: Закон України від 02.05.2003 *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top>
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 03.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
9. Станіславський В.П. Правове регулювання діяльності аграрної біржі із забезпеченням продовольчої безпеки. *Вісник Юридична Україна: земельне, аграрне та екологічне право*. 2012. № 10. С. 68–75.
10. Дудяк Р.П., Гладій Р.М. Аграрні біржі в Україні: проблеми і тенденції розвитку. *Бізнес інформ*. 2001. С. 431–435.
11. Покальчук М.Ю. Реалії аграрного ринку. *Теорія і практика правознавства*. 2014. №. 2(6). С. 1–11.

References

1. On the Commodity Exchange: Law of Ukraine of 10.12.1991 № 1956-XII. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1992. № 10. Art. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (in Ukrainian).
2. On measures to ensure the formation and functioning of the agricultural market: Decree of the President of Ukraine of 06.06.2000. *Official Bulletin of Ukraine*. 2000. № 23. art. 931. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767/2000#Text> (in Ukrainian).
3. On state support of agriculture: Law of Ukraine of 03.12.2004. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2004. № 49. art. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (in Ukrainian).
4. Yanyshyn Ya., Bulyk O., Lavriv I. Functioning of agricultural exchanges in Ukraine. *Agricultural Economics Journal*. 2014. № 3-4. pp. 47–52. (in Ukrainian).
5. Pankova L.O. Legal regulation of agrarian exchanges in Ukraine: author's abstract of dis. ... cand. legal sciences: 12.00.06. Kharkiv, 2005. 19 p. (in Ukrainian).
6. On the establishment of the Agrarian Exchange: Resolution of the Cabinet of Ministers of 26.02.2005 №1285. *Official Gazette of Ukraine*. 2005. № 52. art. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
7. Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.05.2003. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2003. № 18. art. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top> (in Ukrainian).
8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of October 3, 2003. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2003. № 40. art. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (in Ukrainian).
9. Stanislavskyi V.P. Legal regulation of the agricultural exchange with food security. *Bulletin Legal Ukraine: land, agricultural and environmental law*. 2012. № 10. pp. 68–75. (in Ukrainian).
10. Dudiak R.P., Hladii R.M. Agricultural exchanges in Ukraine: problems and development trends. *Business inform*. 2001. pp. 431–435. (in Ukrainian).
11. Pokalchuk M.Yu. Realities of the agricultural market. *Theory and practice of jurisprudence*. 2014. №. 2 (6). pp. 1–11. (in Ukrainian).